

Käännöskritiikin kirjoittajalle

Käännöskirjallisuutta arvioidaan samoin kriteerein ja keinoin kuin muutakin kaunokirjallisuutta. Oman lisänsä tuo kuitenkin käännösaspekti. Kirjan synnyttämät vaikutelmat ovat alkuperäisteoksen kirjoittajan ja suomentajan luovan työn tulosta. Miten käännöstä pitäisi kommentoida kritiikissä?

On tärkeää muistaa, ettei ole yhtä oikeaa tapaa kääntää jokin tietty teos. Käännös on aina valintojen summa. Kääntäjällä on (tietoinen tai tiedostamaton) käännösstrategia. Hän voi pyrkiä mahdollisimman luontevaan käännökseen, jolloin lukija ei edes huomaa lukevansa käännöstekstiä. Tai hän voi säilyttää teoksessa suomen kielelle vieraita piirteitä. Se ei välttämättä ole virhe. Esimerkiksi Marcel Proustin pitkien, polveilevien lauseiden pätkiminen suomalaisiksi koivu-klapiproosaksi muuttaisi tekstin tunnistamattomaksi. Vieras lauserytmi tuottaa käännöksessä parhaimmillaan nautinnollisen esteettisen vaikutelman. Sen sijaan huonossa käännöksessä vieraan kielen rakenteet paistavat läpi ja vaikeuttavat tekstin ymmärtämistä tai siitä nauttimista.

Käännöksessä ei ole kyse vain kielen ilmiöstä. Kääntäminen on kulttuurien vuorovaikutusta. Käännöskritiikissä voi kielen ohella tai sijaan kiinnittää huomion esimerkiksi teoksen vastaanottoon eri maissa. Kotimaassaan poliittisen runoilijan teksteistä saattaa suomeksi käännettyinä löytyä uusia puolia.

Yleispäteviä sääntöjä käännösten arvioimiseen on mahdotonta antaa, mutta tässä muutama ehdotus käännösten kieliasun arvioimiseen.

- Käännöstä voi arvioida esimerkiksi suhteessa alkuteokseen, toisiin saman teoksen käännöksiin, alkukieleen tai kohdekieleen.
- Jos sinulla on mahdollisuus vertailla käännöstä alkuteokseen tai samasta teoksesta tehtyyn toiseen käännökseen, mieti, mikä vertailussa on *Kiiltomadon* lukijan kannalta mielenkiintoisinta. Jos kirjoitat arvostelua Leevi Lehdon kääntämästä Joycen *Ulyssesestä*, mitä lukija haluaisi tietää sen eroista Pentti Saarikosken klassikkokäännökseen? Pelkkä vertailu vertailun ilosta on harvoin mielenkiintoista luettavaa muille kuin kääntämisen ammattilaisille.
- Toisinaan käännöksen tyyliä ja tasoa voi kommentoida pelkästään alkukielen taidon varassa, ilman suoraa vertailua alkuteokseen. Näkyykö suomennoksessa vieraan kielen rakenteita? Miten kääntäjä on ratkaissut kielten erilaisuudesta kumpuavat ongelmat tai kielessä näkyvät kulttuurierot?
- Jos kommentoit käännöksen kieltä yksityiskohtien tasolla, tuo esille, perustuuko käännöksen arviointi omaan tuntumaasi vai vertailuun alkuteoksen kanssa. Tämä on tärkeää arvostelun luotettavuuden takia.
- Käännöstä voi arvioida myös ilman alkuteoksen tai -kielen tuntemusta. Käännös on nimenomaan suomeksi kirjoitettu teos, ei pelkkä apukeino vieraskieliseen teokseen tutustumisessa. Tuntuuko teoksen suomi luontevalta, eteneekö teksti sujuvasti? Jos ei, onko vaikutelma mielestäsi tahaton vai tarkoituksellinen? Miten se vaikuttaa teoksen merkitykseen?

- Mikäli teoksen käännöseriaatteet tuntuvat sinulta epäonnistuneilta, perustele (esimerk- kien avulla), miten sen olisi voinut kääntää paremmin.
- Jos huomaat käännöksessä muutamia kömmähdyksiä, mieti, ovatko ne teoksen kokonai- suuden kannalta olennaisia. Käännöskritiikki, jossa ensin kehutaan kääntäjää ja sitten osoitetaan muutama yksittäinen lipsahdus, on huonoa käännöskritiikkiä. Täysin virhee-töntä käännöstä ei ole olemassa. Jos käännöksessä tuntuu vilisevän virheitä enemmänkin tai virheet vaikuttavat tulkintaan, ne on syytä nostaa esille.
- Käännöstä kehuessasi vältä ilmaisua ”sujuva käännös” – se on käännöskritiikkien klisee. Yritä ainakin keksiä jokin tätä tiettyä käännöstä kuvaava adjektiivi ”sujuvan” tilalle. Voit myös antaa esimerkkejä onnistuneista kohdista tai sanavalinnoista – hyvä käännös ansaitsee perustelut siinä missä huonokin!
- Teoksen siteeraaminen on kelpo keino tuoda kääntäjän ääni kuuluviin. Sitä kannattaa käyttää etenkin jos et muutoin kommentoi käännöstä. Mainitse mielellään kääntäjän nimi lainauksen yhteydessä.
- Mikäli sinulle ei tule mieleen mitään erityistä sanottavaa käännöksestä, tai arvostelu syntyy luontevasti jonkin muun teeman ympärille, jätä käännös kommentoimatta. Väkinäinen käännöstä koskeva osio tekee arvostelusta helposti muotopuolen. Muista kuitenkin, että kaikki teoksesta saamasi vaikutelmat syntyvät käännöstekstin pohjalta.
- Jos et käännöskirjoja arvostellessasi koskaan tee havaintoja käännöksestä, hanki lisätietoa kääntämisestä, harjaannuta kielikorvaasi ja lue hyviä käännöskritiikkejä malliksi ja inspiraatioksi.

Nämä neuvot on laadittu kirjallisuuden verkkolehti *Kiiltomaton* aloitteleville ja varttuneemmil- lekin käännöskritikoille. *Kiiltomato* on saanut tunnustusta paneutuvista käännöskritiikeistään.

Palautetta käännöskritiikkiohjeista tai *Kiiltomaton* käännöskritiikeistä voi lähettää toimituskunnan jäsenelle, kirjallisuudentutkija ja kriitikko Sanna Nyqvistille (sanna.nyqvist[’ät’]helsinki.fi).

Lisälukemista kääntämisestä ja käännöskritiikistä:

Kääntäjä, taiteilijaprofessori Kersti Juvan blogi: <http://www.kotus.fi/?s=4333>

Päivi Stöckell, ”Mitä käännöskirjallisuuden kriitikko arvioi? *Kiiltomato* 10.12.2002:

<http://www.kiiltomato.net/mita-kaannoskirjallisuuden-kriitikko-arvioi/>

Satu Koho, ”Välittämistä, tulkitsemista, tietoista uskottomuutta” *Kaltio* 2/2013:

<http://www.kaltio.fi/lehtiarkisto/kaltio-2-2013/vakoho213>

On reviewing translations -artikkelisarja (2011):

<http://wordswithoutborders.org/dispatches/archives/category/on-reviewing-translations/>

Päivi Stöckell, ”Käännöskritiikki tänään.” Riikonen & kumpp. (toim.), *Suomennoskirjallisuuden historia* (SKS 2007, s. 452–458)

Kristiina Rikman (toim.), *Suom. huom. Kirjoituksia kääntämisestä* (WSOY 2005)

Thomas Warburton, *Kolmen metrin pino: sivuja kääntäjän työpöydältä* (WSOY 2004, suom. Eila Kostamo)